“DEVONI HABIB” QO‘LYOZMALARI, TARKIBI VA BADIIY XUSUSIYATLARI

Nosirova Iroda Jamoliddin qizi

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti magistranti

nosirovairoda33@gmail.com

- **Annotatsiya**: Ushbu tezisda XIX asr oxiri – XX asr boshlaridagi Xorazm adabiy muhitida ijod qilgan Habibning hayoti va ijodiy merosi, uning adabiy faoliyatining o‘rganilishi hamda “Devoni Habib”ning qo‘lyozma nusxalari tadqiq etiladi. Ishda shoir yashagan davrning adabiy-madaniy muhiti, Habib ijodining o‘rganilish tarixi, devon qo‘lyozmalarining ilmiy tavsifi va ularning matniy xususiyatlariga e’tibor qaratiladi. Shuningdek, qo‘lyozma nusxalarni qiyosiy o‘rganish asosida matnlar o‘rtasidagi ayrim farqlar aniqlanadi. “Devoni Habib”ning tarkibi, undagi janrlar, she’rlarning mavzu va mazmun xususiyatlari hamda shoirning badiiy mahorati tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari Habibning adabiy merosini manbashunoslik va matnshunoslik nuqtayi nazaridan chuqurroq o‘rganish, shuningdek, “Devoni Habib” matnining ilmiy asoslarini belgilash uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: Habib, Habibiy, “Devoni Habib”, Xorazm adabiy muhiti, devon, qo‘lyozma, qo‘lyozma nusxa, matnshunoslik, manbashunoslik, qiyosiy tahlil, g‘azal, muxammas, musaddas, qasida, badiiyat.

Аннотация: В данной тезисной работе исследуются жизнь и творческое наследие Хабиба, творившего в литературной среде Хорезма конца XIX – начала XX века, история изучения его творчества, а также рукописные списки «Девони Хабиб». Особое внимание уделяется литературно-культурной среде эпохи, истории изучения творчества поэта, научному описанию рукописей дивана и их текстологическим особенностям. На основе сравнительного изучения рукописных списков выявляются отдельные текстовые различия. Кроме того, рассматриваются состав «Девони

Хабиб», представленные в нем литературные жанры, тематические и содержательные особенности стихотворений, а также художественное мастерство поэта. Результаты исследования имеют важное значение для более глубокого изучения литературного наследия Хабиба с позиций источниковедения и текстологии, а также для определения научных основ текста «Девони Хабиб».

Ключевые слова: Хабиб, Хабибий, «Девони Хабиб», литературная среда Хорезма, диван, рукопись, рукописный список, текстология, источниковедение, сравнительный анализ, газель, мухаммас, мусаддас, касыда, художественность.

- **Annotation**: This thesis examines the life and creative heritage of Habib, who worked in the literary environment of Khorezm in the late nineteenth and early twentieth centuries, the history of the study of his literary works, and the manuscript copies of “Devoni Habib.” Particular attention is paid to the literary and cultural environment of the period, the history of research on Habib’s creativity, the scholarly description of the manuscript copies of the divan, and their textual features. A comparative study of the manuscripts makes it possible to identify certain textual differences. The thesis also analyzes the composition of “Devoni Habib,” the literary genres represented in the work, the thematic and semantic features of the poems, and the poet’s artistic mastery. The results of the study are important for a deeper examination of Habib’s literary heritage from the perspectives of source studies and textual criticism, as well as for determining the scholarly foundations of the text of “Devoni Habib.”

Keywords: Habib, Habibiy, “Devoni Habib,” literary environment of Khorezm, divan, manuscript, manuscript copy, textual criticism, source studies, comparative analysis, ghazal, mukhammas, musaddas, qasida, artistic features.

- **Kirish**

O‘zbek mumtoz adabiyoti ko‘p asrlik tarixga ega bo‘lib, uning rivojida ko‘plab ijodkorlarning badiiy merosi muhim ahamiyat kasb etadi. Ana shunday shoirlardan biri Habibdir. Uning ijodiy merosini o‘rganish nafaqat shoirning individual poetik mahoratini aniqlash, balki muayyan davr adabiy jarayoni, undagi janriy va badiiy izlanishlarni yoritish imkonini ham beradi.

Habib ijodining asosiy qismini tashkil etuvchi “Devoni Habib” shoirning adabiy merosini yaxlit holda o‘rganishda muhim manba hisoblanadi. Devonning turli qo‘lyozma nusxalarini aniqlash, ularni ilmiy tavsiflash, o‘zaro qiyoslash va matniy jihatdan tadqiq etish shoir merosining ishonchli ilmiy matnini yaratish uchun muhimdir.

- **Habib yashagan davr va adabiy muhit**

Habib yashagan davr adabiy jarayoni o‘ziga xos ijtimoiy, madaniy va estetik xususiyatlari bilan ajralib turadi. Shoir ijodini uning yashagan davri va adabiy muhitidan ajratib o‘rganish mumkin emas. Chunki ijodkorning dunyoqarashi, mavzu va obrazlar tizimi, badiiy ifoda vositalari hamda janr tanlovi ko‘p jihatdan davr adabiy an’analari bilan bog‘liq holda shakllanadi.

Habib she’riyatida mumtoz adabiyotga xos an’anaviy mavzular bilan bir qatorda shoirning individual poetik qarashlari ham namoyon bo‘ladi. Uning ijodini davr adabiy muhiti bilan bog‘liq holda o‘rganish shoirning adabiy jarayondagi o‘rnini belgilashga xizmat qiladi.

- **Habib ijodining o‘rganilishi**

Habib ijodini o‘rganish jarayoni shoirning adabiy merosini aniqlash, asarlarini yig‘ish, qo‘lyozma manbalarini tadqiq etish va uning badiiy mahoratini baholash kabi bir necha yo‘nalishlarni qamrab oladi.

Shoir ijodining o‘rganilish tarixini tadqiq etish mavjud ilmiy ishlar, maqolalar, kataloglar va qo‘lyozma manbalarini tahlil qilishni talab etadi. Ayniqsa, “Devoni Habib” nusxalarining aniqlanishi va ularning ilmiy muomalaga kiritilishi Habib merosini tadqiq etishda muhim bosqich hisoblanadi.

- **“Devoni Habib” qo‘lyozma nusxalari va ularning matniy xususiyatlari**

“Devoni Habib”ning qo‘lyozma nusxalarini o‘rganish matnshunoslik nuqtayi nazaridan alohida ahamiyatga ega. Qo‘lyozmalar o‘rtasidagi farqlarni aniqlash, tushib qolgan yoki o‘zgargan baytlarni qiyoslash, imlo va leksik tafovutlarni qayd etish orqali devon matnining tarixiy shakllanish jarayonini kuzatish mumkin.

Qo‘lyozmalarning ilmiy tavsifida ularning saqlanish joyi, ko‘chirilgan vaqti, kotibi, hajmi, yozuv turi, qog‘oz xususiyatlari, asarning tarkibi hamda boshqa paleografik va kodikologik belgilariga e’tibor qaratiladi. Bunday ma’lumotlar qo‘lyozmalarning ilmiy qiymatini belgilashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Nusxalarni o‘zaro qiyoslash natijasida matndagi variantlar aniqlanadi. Variantlarni ilmiy jihatdan tahlil qilish esa muallif matniga imkon qadar yaqin bo‘lgan shaklni tiklash uchun zarur. Shu jihatdan “Devoni Habib” qo‘lyozmalarining qiyosiy va matniy tadqiqi shoir merosining ilmiy asosda o‘rganilishiga zamin yaratadi.

- **“Devoni Habib” tarkibi**

“Devoni Habib” tarkibini o‘rganish shoir ijodining janriy xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi. Devonning tuzilishi, undagi she’rlarning joylashish tartibi, janrlar tarkibi va hajmini aniqlash shoir poetik merosining ko‘lamini belgilashda muhimdir.

Devondagi she’rlar mumtoz she’riyatning an’anaviy janr va shakllari asosida yaratilgan bo‘lib, ularda ishq, insoniy kechinmalar, axloqiy-ma’naviy qarashlar, hayot va inson haqidagi falsafiy mushohadalar kabi mavzular o‘z ifodasini topadi. She’rlarning mazmun-mohiyati bilan bir qatorda ularning kompozitsion tuzilishi ham shoirning poetik tafakkurini namoyon etadi.

- **Habib she’rlari badiiyati**

Habib she’riyatining badiiy xususiyatlarini o‘rganishda obrazlar tizimi, poetik tasvir vositalari, ramz va timsollar, qofiya va radif, vazn, badiiy san’atlar hamda til xususiyatlariga alohida e’tibor qaratish lozim.

Shoir she’rlarida tashbeh, istiora, talmeh, tazod, tajnis, mubolag‘a kabi mumtoz poetik san’atlardan foydalanilganini kuzatish mumkin. Ushbu vositalar she’riy fikrning obrazli va ta’sirchan ifodalanishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, an’anaviy obrazlarning shoir individual poetik qarashlari bilan uyg‘unlashuvi Habib she’riyatining o‘ziga xos jihatlarini ko‘rsatadi.

Habibning badiiy mahorati nafaqat qo‘llangan san’atlarda, balki so‘z tanlovi, poetik obraz yaratish, fikrni ixcham va ta’sirchan ifodalash hamda mumtoz she’riyat an’analaridan ijodiy foydalanishida ham namoyon bo‘ladi.

- **Xulosa**

“Devoni Habib”ni o‘rganish shoir ijodiy merosining mazmun-mohiyati va badiiy qimmatini aniqlash bilan bir qatorda, mumtoz o‘zbek adabiyoti tarixining muayyan bosqichini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi. Habib yashagan davr adabiy muhitini tadqiq etish shoir ijodining shakllanish omillarini aniqlashga xizmat qiladi.

“Devoni Habib”ning qo‘lyozma nusxalarini ilmiy tavsiflash va ularni qiyosiy-matniy jihatdan o‘rganish devon matnining variantlarini aniqlash hamda ishonchli matnini tayyorlash uchun muhim ilmiy asos yaratadi. Devon tarkibini tadqiq etish esa shoirning janriy imkoniyatlari va ijodiy ko‘lamini belgilashga yordam beradi.

Habib she’rlarining badiiy tahlili shoirning mumtoz poetik an’analardan samarali foydalanganini, badiiy tasvir vositalari orqali mazmunni chuqurlashtirganini ko‘rsatadi. Shu sababli “Devoni Habib” qo‘lyozmalarini kompleks tarzda o‘rganish o‘zbek mumtoz adabiyoti, matnshunosligi va manbashunosligi uchun muhim ilmiy ahamiyatga ega.

- **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

1. **Devoni Habib.** Qo‘lyozma. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti. Inv. № 946.

2. **Devoni Habib.** Qo‘lyozma. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti. Inv. № 1142.

3. **Devoni Habib.** Qo‘lyozma. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti. Inv. № 7086.

4. **Devoni Habib.** Qo‘lyozma. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti. Inv. № 6677.